

FEITEN & FICTIE

Alias Pyrrho

FEITEN & FICTIE

Een filosofisch onderzoek naar de werkelijkheid.

Schrijver: Alias Pyrrho
Coverontwerp: Yan Krikke
ISBN: 9789402188882
© Alias Pyrrho 2019

Dit boek is grotendeels samengesteld en bewerkt uit alinea's, hoofdstukken of delen van de volgende boeken:

De cognitieve evolutie deel 1 en 2. (2013)

Epistemologie, neuroanatomie en evolutie (2014)

Hebben ezels ook bewustzijn (2017)

Weten (2018)

Contingentie (2018)

De positie van waarden in het cognitieve systeem (2019)

Alles wat zich voordoet is feitelijk en alles wat zich voordoet is fictief.

Inleiding

In deze inleiding over feiten en fictie geven we eerste een kort overzicht van de problematiek die aan het licht komt wanneer we de werkelijkheid beschrijven. Als er al een alomvattende opdeling van de werkelijkheid te maken is, dan is het wel in zijn en schijn, ofwel in feit en fictie. Ook wel het echte en het onechte genoemd. Het menselijk denken lijkt ingericht om het ware van het onware te scheiden. Want herkenbaar in de vraag: Is het echt of onecht? Is het waar, of lijkt het maar zo? Het is een onderscheid in wat existent, fysisch of realistisch is en wat irreëel, denkbeeldig of virtueel is; het denken separeert het ene of het andere met de vraag: wat hoort de verbeelding toe en wat het rationele verstand in de waarneembare werkelijkheid? Waarom is dit onderscheid zo van belang? Omdat ficties fabels zijn, het zijn illusies of geloof in vermeende feitelijkheden. Vermeende feitelijkheden zijn vaak denkbeelden die gesteund worden door drogredenen, bedoeld om tot de wereld van feiten te behoren. Kortom, schijnbare feiten, onhoudbare waardeloze gedachtenkronkels. Maar hebben we met de grens tussen wetenschap en geloof niet genoeg onderscheid om feiten in de werkelijkheid op te delen in feit en fictie? Het kenbare noemen we feiten indien die waarneembaar zijn, maar is al het geloof dan per definitie fictie? Daar gaan we dieper op in, want het waarnemen is niet alleen afhankelijk van zintuigen, ook van betekenissen, van waarden en van taal waarmee we hetgeen wat zich voordoet kunnen plaatsen in het raamwerk van feiten. Immers feiten staan nooit op zichzelf maar zijn ingekapseld tussen andere feiten om kenbaar te worden; een raamwerk van feiten wat ook een raamwerk van betekenissen en taaltekens is. Mogen die feiten wel feiten heten? Zien we de werkelijkheid als feiten of is het fictie? Met andere woorden, is het cognitieve vermogen wel voldoende toegerust om het denken kritisch te

onderzoeken als feiten zich openbaren? De werkelijkheid die we kennen komt voort uit waarnemingen van wat zich getoond heeft, van beschrijvingen of belevingen van wat er in het verleden gepasseerd is, tot nu toe. Waarin het heden wordt gekend door het verleden waarin ervaringen zijn opgedaan. Een werkelijkheid die zich concentreert in een weten met bewustzijn en thans veelal weergegeven wordt in een taal die beschrijft of die mondeling toelicht wat er zich voordoet. Maar dat weten - voor bijna honderd procent in taal - is gebonden aan betekenis, geheugen, begrip en een samenstelling van gedachten in de mechaniek van het denken. Gedachten vormen zich op hun beurt door informatie uit zintuigen, het geheugen, de logica, met waarden en ervaringen, waaronder gevoelens. Bij elkaar vormt zich dat tot kennis opgedaan in een cultuur, waar onderwijs, religie, politiek, media en ethische normen het denken beïnvloeden, zo niet strikt bepalen. Daarmee neemt de complexiteit van het denken toe, waardoor het lastiger wordt om feiten van fictie te onderscheiden. Feiten kunnen zich eenmalig voordoen, het kan toevallig zijn, maar gelukkig ook in herhaling zodat die feiten het voordeel kunnen krijgen van een verificatie, in een nader toegespitste aandacht door derden, die dergelijke feiten op hun beurt kunnen bevestigen, ook al is het feit inmiddels verleden tijd. Zoals een moord wordt bewezen met vingerafdrukken en DNA-sporen. Voor velen is feit en fictie niet problematisch. Een feit is een aanwijsbaar object of een gebeurtenis die plaatsvindt of heeft plaatsgevonden en fictie is louter bedacht zoals een roman of een speelfilm. Goed, het daadwerkelijk verwijzen naar een roman is een feitelijke gebeurtenis die met eigen ogen kan worden vastgesteld, maar de inhoud van het boek is fictief, ofwel verzonnen door een creatieve auteur. Ook verzonnen is de architectuur van een gebouw door een architect, maar is het gebouw daarmee ook fictie in de vorm waarin het zich voordoet? Fictie is toch datgene

wat niet op werkelijkheid berust, terwijl de niet willekeurig opgestapelde bakstenen ontegenzeggelijk in die specifieke vorm aanwezig zijn. Feit en fictie lijken zich te vermengen. Dit is de problematiek die zich voordoet en als leidraad daarvoor is de stelling: Alles wat zich voordoet is feitelijk en alles wat zich voordoet is fictief. In andere bewoordingen: het feitelijke is fictie en het fictieve is een feit. Dit lijkt op het eerste oog geen houdbare stelling, omdat de twee begrippen zich duidelijk in hun betekenis segmenteren als dichotomie in wat waarheid is en wat verzonnen of bedacht is. En wat bedacht is als zijnde een waarheid dat noemen we een fabel of een illusie. Zodra we een fabel vaststellen dan bedoelen we het tegendeel van waarheid, maar met het vaststellen van de illusie of de leugen hebben we tevens een feit. Verzonnen waarheden noemen we convicties, dat zijn overtuigingen die voor waarheden doorgaan. Daarmee komen we op het terrein van het geloven als cognitief fenomeen en de overtuiging als zekerheidsstelling bij gebrek aan feiten. Zoals geloven in het verhaal van Adam en Eva. Kunnen we dat nog even natrekken, alstublieft? Of geloven in Jezus Christus; waar zijn de bewijzen van zijn goddelijke status? Of het geloven in de profeet Mohammed, dan wel het geloven in Vishnu door Hinddoes, geloven in Boeddha of geloven in wat dan ook; waarheid is onmogelijk tegenstrijdig en eenduidig, dus zeker niet alles wat hier passeert kan waar zijn. Eenieder eigent zich een waarheid toe in alle oprechtheid en het gedogen daarvan is een democratisch recht. Het godendom reikt echter ver in de geschiedenis met duizenden goden, duivels en geesten. En dan hebben we nog de herinnering als vermeende zekerheid, waarin in de diepste lagen het onderscheid tussen droom en realiteit, feit en fictie, het bewuste en onbewuste, verloren gaat. Hetgeen bevestigd wordt door tal van psychologische onderzoeken. Omdat het meeste zich in het verleden heeft voltrokken, als het gaat om waarneming, wordt de complexiteit daarvan ontdaan

door een bewijs. Het geheugen heeft moeite met feiten. Dan maken we voorts van elk belang een overtuiging omdat waarden het keuze en oordeelvermogen medebepalen. Feiten en emoties komen hier samen. Bovendien zijn de meeste feiten op de keper beschouwd eenmalig, omdat de werkelijkheid dynamisch is in een onderlinge beweeglijkheid en daarmee dus telkens weer anders. Dit zullen we uitgebreid toelichten, omdat het een opmerkelijk gegeven is. Anders gezegd: omdat het andere niet als anders gezien wordt, maar als hetzelfde. De vraag is, hoe kan dat? Hoe kunnen we het nieuwe, het nog onbekende toch als feitelijk hetzelfde herkennen? Hiervoor maken we een uitstap naar de representatie, een berekening die immanent plaatsvindt in het hersenweefsel. Die verklaring is overigens vooralsnog een hypothese en geen erkend feit. Dat wil zeggen, een mogelijke verklaring met een waarschijnlijkheidsgehalte die pas een feit kan worden bij voldoende kennis en bewezen aanwijzingen. Daarmee verdiepen we de wetenschappelijk blik in wat we hier nog fictie noemen of een vooronderstelling, een premisse, een postulaat. Want als we de werkelijkheid grof in kennisgeving overzien dan zijn er naast feit en fictie mengvormen van feit en fictie in een bepaalde verhouding. Die verhouding kan richting het feitelijke gaan maar ook naar het fictieve, waarmee het feit aan feitelijkheid verliest. Denk hierbij als voorbeeld aan een speelfilm waarin feiten en fictie verweven zijn, maar in een gefilmde documentaire ligt de verhouding feit en fictie in het voordeel van wat reëel is. Dit mengen van feit en fictie voelt op zich niet goed, want het is of een feit of fictie zegt de logica. Die logica houdt de mengvormen streng uit elkaar om het denken te structureren en te laten functioneren. Omdat feiten zich onderscheiden van fictie en geen producten zijn van de fantasie, maar juist van de waarneming. Houdt die logica stand? Want wat zijn waarnemingen? Is waarneming en verbeelding wel te scheiden? Kunnen we wel op de waarneming vertrouwen als

basis voor feiten? Zo niet, dan wordt de harde scheiding tussen het feitelijke en fictie problematisch. Temeer, omdat feiten door hetzelfde cognitieve vermogen worden voortgebracht als de fictie. Is er een selectie criterium mogelijk om de werkelijkheid te duiden in feiten of fictie, of moeten we afzien van deze onderscheidende categorieën? Hiermee hebben we de kern van de problematiek in dit boek geschetst. Vanouds is dit de problematiek van subject en object. Het is de problematiek van de ontologie en de metafysica en de vragen over het bewustzijn en het onbewuste. Of de vragen over waarheid en illusie. Die problematiek gaan we nu bekijken in het licht van de evolutie. Vooral in het licht van de cognitieve evolutie en in de overgang van dier naar mens. In de overgang van cognitie zonder en met bewustzijn en taal. Die problematiek van feiten en fictie zet zich door in het noodzakelijke en het contingente. In noodzakelijke betekenissen en contingente betekenissen, in de noodzakelijke waarden en willekeurige waarden en in een contingente taal waarin het weten communicatief wordt overgebracht. Kunnen de categorieën van de taal waarin we onderscheid maken met de woorden feit en fictie wel tot de feiten behoren, of vallen ze samen door hun contingentie in het domein van de fictie? Ofwel in het bedachte, het toegekende en wat willekeurig is aangenomen. Het doet zich voor als een vervaging van grenzen waarin de wens en het waardevolle een stuur is in wat zich als realiteit aandient. Is er nog een grond voor feiten? De vraag is verder: welke criteria zijn er dan voor een ondubbelzinnige scheiding van schijn en wezen, van zinvol en onzin? Deze tweedeling valt samen in wat we werkelijkheid noemen, voor zover we die kunnen overzien, want alles in die werkelijkheid is feitelijk als het zich aandient, dus ook de fictie en de onzin. Maar al die feiten zijn mogelijk in hun constatering fictief, omdat het afleidingen zijn van de fysische of chemische realiteit door intermediairs, zoals hersencellen, zintuigen, kenmerken,

representaties, betekenissen, bewustzijn, onbewust zijn, emotie, waarden en vooral een willekeurige taal met een contingente grammatica.

Dit relaas over feit en fictie moet zich beperken tot dat wat zich voordoet. Of wat zich voorgedaan heeft, want alles is verleden tijd met een uiterst rank nu-moment dat telkens weer verdwijnt in het verleden. Dat betekent dat, datgene wat zich aan ons openbaart door middel van zintuigen en wat bevattelijk is voor het verstand een beroep doet op het geheugen. En ook op de mogelijkheid om die werkelijkheid in taal uit te drukken. Om meerdere redenen. Ten eerste omdat we ons eenvoudig kunnen voorstellen dat wanneer we niet over die specifieke cognitieve attributen beschikken er een werkelijkheid zal zijn die anders is. Die zich iets anders of zelfs totaal anders voordoet. Zoals de werkelijkheid zou zijn met meer, minder of andere cognitieve attributen, wat goed voorstelbaar is wanneer we de cognitieve vermogens van dieren bezien. Sommige kwaliteiten van dieren gaan ver boven de vermogens van de mens uit, waaronder de ogen met het zicht van roofvogels en de hoogkwalitatieve neus van honden, de supergevoelige oren van zebra's, de tong van slangen die prooien identificeert en zo is er een lange lijst van dierlijke waarnemingsvermogens te maken die zich in gunstige zin onderscheiden van wat mensen ervaren met hun zintuigen. De evolutie heeft met vleermuizen een sprong gemaakt naar echolocatie waar andere dieren geen weet van hebben. Waar het hier om gaat is dat er op allerlei fysiologische gebieden van organismen evolutionaire veranderingen zijn aan te wijzen die op een bepaalde manier uniek zijn voor de soort. En elke verandering had consequenties voor de overlevingsmodules die we hersenen noemen die de aanpassingen moesten aansturen. Maar er zijn ook evenzovele tekortkomingen in vergelijking met de zintuigen van mensen en vooral de cognitieve verwerking

daarvan, omdat het specifieke vermogens zijn die afgesteld zijn op biotopen. Zintuigen zijn aangepast aan de behoeften van dieren in hun leefgebied. De tweede reden voor het voorbehoud is, dat de werkelijkheid van wat zich voordoet maar een fractie is van wat die werkelijkheid is. Denk daarbij alleen al aan alle wetenswaardigheden die bekend zijn, die door de kwantiteit en kwaliteit daarvan, door een persoon slechts met mondjesmaat kan worden toegeëigend. Kennis wordt door miljoenen mensen en miljarden waarnemingen opgestapeld, waarvan een individu slechts een fractie kan bevatten. Die wetenschap is bovendien allesbehalve statisch en manifesteert zich in 'samenpraak' met de technologie om samen tot ontwikkeling te komen. De feiten nemen toe met een bepaalde snelheid in kwantiteit en thans met duizelingwekkende snelheid door de digitalisering en de uitwisseling van wetenschappen. Denk ten derde ook aan alle feitelijkheden die zich nog niet geopenbaard hebben omdat de wetenschap zich nu eenmaal in een bepaald stadium bevindt. Waardoor er fenomenen zijn die er altijd al waren maar die zich niet eerder voordeden of feiten die zich nog niet voordoen, maar die wel tot die werkelijkheid behoren. Zoals eens de ontdekking van het genoom, het molecuul in de levende cel die al wat leeft vormgeeft. Een feit dat maar weinigen met eigen ogen - vanuit hun professie - hebben kunnen zien door een microscoop, maar waar in algemene kennis met vertrouwen wordt aangenomen dat het fenomeen in de beelden die daarvan getoond worden, op het internet of de televisie, een getrapte lange streng in de vorm van een helix te zien geeft, die virtueel overeenkomt met de werkelijkheid zoals die waargenomen wordt. Kortom, zo'n weergave is een fictieve voorstelling van een feit, die tezamen ook een werkelijkheid en feit zijn. Ficties en feiten smelten ineen in de weergegeven voorstelbaarheid die in een eerder stadium van de tijd onbekend was. De conclusie moet zijn dat de werkelijkheid kennelijk meer is dan wat zich

aan ons voordoet, zoals er ook een werkelijkheid blijft bestaan als we dood zijn. Voor de doden houdt de werkelijkheid in zoverre op, dat de levenden kunnen constateren dat er entropie plaatsvindt, een ont koppeling van levensprocessen waarin die eerdergenoemde cognitieve attributen hun functie verliezen. Geen oog of oor werkt meer, geen hersencel kan nog reageren, het bewustzijn dooft, waarden vervallen en geen tong kan nog een woord uitbrengen. Dit zijn de feiten die zich voordoen voor de levenden die dit kunnen constateren. Het zijn feiten die onomkeerbaar zijn en die keer op keer bevestigd kunnen worden met diezelfde cognitieve attributen bij elke nieuwe overledene waarbij de dood is vastgesteld. We noemen dit harde feiten waar geen enkele twijfel over mogelijk is. Even hard als de conclusies van een computer, maar iets minder hard als de onfeilbaarheid van dieren. Hoe komt het dat de feilbaarheid van mensen zo groot geworden is dat ze fictie voor waar houden? Met deze intrigerend vraag sluiten we de inleiding van dit boek en gaan we over op een analyse en mogelijke verklaringen, al of niet ondersteund door harde wetenschappelijke feiten.

De harde grond als fundament.

Wat is een mening en wat is een mening waard? Het wemelt van de meningen, visies en overtuigingen die ook nog eens door redelijke argumenten worden ondersteund. Wat of wie moeten we geloven? Filosofen zoeken naar een grond, een fundament dat onweerlegbaar is om daar een cognitieve constructie op te bouwen die niet gemakkelijk of helemaal niet omver te halen is. Hoeveel zekerheid kunnen we krijgen? Of bestaat er geen harde grond, maar alleen een moeras? Wetenschappers verzamelen feiten die meningen staven of weerleggen. Statistieken kunnen rekenkundige gegevens van een situatie weergeven, gunstig of ongunstig, door verzamelde data. Meningen kunnen niet op tegen de kracht van een hard bewijs. Het is de kracht van de verifieerbare wetenschap die met waarnemingen nagetrokken kunnen worden en zo nodig een mening te ontcrachten met het bewijs van het tegendeel. In het laatste geval blijkt het vermeend feitelijke een onzuivere waarneming te zijn, een vergissing door onzorgvuldigheid, het kan een foute berekening zijn, of een verkeerd uitgangspunt. De mening kan worden bijgesteld, de visie herzien en de overtuiging verworpen. Maar het ware laat zich niet zo eenvoudig kennen, omdat de meeste materie complex is, omdat het overzicht van alle invloeden ontbreekt, of omdat de wens de vader is van de gedachte. Filosofen wijzen naar het subject, dat het kenbare moet kennen, maar daar zijn al eeuwen twijfels over. Psychologen hebben vastgesteld dat er onbewuste motieven zijn die het rationele denken beïnvloeden, waarmee we gemakkelijk op een dwaalspoor belanden. Hoe komt het toch dat computers ons de baas zijn als het gaat om exactheid? Hoe komt het dat dieren nauwelijks vergissingen maken? Waarom is ons denken zo superieur door bewustzijn en tegelijk zo inferieur door fictieve aannames? Deze vragen leiden naar een fundament dat gelijk staat met de komst van het

denken. Met de komst van levende organismen met zintuigen en met de ecologie van de natuur die de evolutie voortbracht. Met de strikte onderlinge afhankelijkheid van het leven in een biotoop, van het leven met weerstanden, ook wel selectiedruk genoemd, zoals de fluctuaties in het klimaat. Ecologen stellen de reikwijdte vast van de plasticiteit van het adaptatievermogen in de onderlinge betrekkingen. Leven of sterven het zijn geen ficties maar goed inventariseerbare voorwaarden. Het DNA en het celweefsel biedt ruimte voor aanpassingen, voor verandering door mutaties. Zo'n mutatie was de gevoeligheid van wat we de zenuwcel noemen. Een cel met bijzondere eigenschappen die informatie kan opnemen, kan vasthouden en doorgeven aan een reeks andere cellen met elektrische stroompjes. Het neuron verbeterde de overlevingskansen van organismen die zich konden verplaatsen. De selectiedruk om vanuit behoeften van het fenotype voortdurend te zoeken naar voedsel, partners om te paren en te waken voor vijanden heeft het proces van groei van celweefsels aangemoedigd. Waaronder zenuwcellen met het cognitieve vermogen van organismen om voedsel, partners en vijanden te identificeren. Het moet een trefzeker en onder alle omstandigheden betrouwbaar instrumentarium zijn om het leven te continueren. Het zenuwstelsel in het lichaam is een orgaan dat bij dieren een coördinerende rol speelt bij alle handelingen, zoals het aansturen van de spieren, het verwerken van zintuigelijke prikkels en bij hogere diersoorten emotionele en cognitieve processen. Dat zenuwstelsel bestaat globaal uit zenuwweefsel van diverse soorten zenuwcellen en witte stof ofwel gliacellen. De complexiteit van dit zenuwstelsel loopt uiteen van uiterst eenvoudig voor de laagste diersoorten tot hoogontwikkeld bij soorten zoals primaten. Het primitiefste stelsel is het homogene netvormige zenuwstelsel bij neteldieren. Bij onder andere platwormen en rondwormen (lintworm, planarie, spoelworm) bestaat het zenuwstelsel uit twee strengen,

een goed ontwikkelde dorsale streng en een eenvoudiger ventrale. Beide strengen staan aan de voorzijde en soms ook aan de achterzijde met elkaar in verbinding. Bij geleedpotigen is er al sprake van een heus verwerkingscentra in de vorm van zenuwknopen (ganglia). Deze zenuwknopen zijn door twee zenuwstrengen als een ladder aan elkaar verbonden en vormen de ventrale zenuwstreng ofwel de buikzenuw, in functie vergelijkbaar met het ruggenmerg bij gewervelde dieren. Bij de geleedpotigen, althans bij de meesten, is één van de voorste ganglia bijzonder groot en heeft al enigszins de rol van hersenen; vooral bij de verwerking van zintuiglijke prikkels en de ganglia van de lichaamssegmenten sturen de spieren de voortbeweging meestal autonoom aan. De toename van cellen had te maken met de specifieke leefomgeving waarin kansen en bedreigingen de cognitieve kwaliteiten aanscherpten; zoals eveneens spieren krachtiger worden bij intensief gebruik. Ruim gezien stond dit ecologische proces van selectiedruk en selectieruimte nooit stil en stuwden het organismen in hun onderlinge afhankelijkheid van elkaar voortdurend voort. Hoe gering het aantal benodigde cellen ook was, het leidde tot voedsel, het kwam tot nageslacht en het ontwikkelde een gevoeligheid voor predators om tijdig te vluchten of om zich te verdedigen met bijvoorbeeld afgifte van gifstoffen. Het cognitieve vermogen van dieren met zintuigen is in principe voor elk dier hetzelfde, en wel in dit opzicht, dat deze min of meer beschikken over zes kwaliteiten die tezamen de cognitie vormen. Deze zes cognitieve onderdelen lichten we zoveel mogelijk toe omdat ze aan de basis staan naar de overgang van zoogdieren naar het menselijke cognitieve vermogen met bewustzijn en de interactie met waarden in een cultuur. Met andere woorden, mensen beschikken eveneens over deze zes kwaliteiten, maar hebben daarbij extra vermogens ontwikkeld die de zekerheden hebben versterkt, alsook verzwakt van feit naar fictie.

De zes onderdelen zijn: 1. Intentie 2. Betekenis, 3. Zintuiglijke kenmerken, 4. Representatie, 5. Morele selectie, 6. Taxatie. We hebben het over dierlijke organismen met zintuigen.

1. Intentie

Intentie is niet willekeurig of vrijblijvend, maar intentioneel gericht op het belang van het organisme. Het is een genotypisch voorstadium van cognitie wat tot uiting komt in fenotypische gedrag. Voor dieren is dat voornamelijk het verkrijgen van voedsel, de drift tot voortplanting en het zoeken naar veiligheid of het ontsnappen aan gevaar. Voor groepsdieren komt daar de aanpassing aan groepscultuur bij. Voor elke soort in een andere verhouding, maar direct verbonden met acties in de bereidheid om te zoeken naar voedsel of te jagen, te paren, te vluchten voor predators of ander gevaar. Die intentie heeft wel een graduele inslag bij de verzadiging van voedsel, dan neemt de drang tot het vangen van prooien of het zoeken naar voedsel af. Bij honger neemt de intentie toe en daarmee de zekerheid om in een actie succesvol te zijn in het resultaat. Ook bij het zoeken naar paringspartners valt er voor de meeste dieren een stop of een verzadiging. Bij gevaar is de intentie om te vluchten sterker als de predator zich op een bereikbare afstand van de prooi bevindt, ten opzichte van een grotere afstand, dan verflauwd de waakzaamheid. Alleen voordat fenotypische intenties zich kunnen manifesteren, bij dieren met zintuigen en bijbehorende hersenfuncties, moet er kennis zijn. Nu wordt bij alle dieren een deel van het cognitieve bestand bij geboorte doorgegeven en dat is genotypisch van aard. Daarin zitten de soort gebonden karakteristieken maar ook een deel, ongeveer 1 op 1000 genen (bij de mens) die individueel zijn. Bij mensen is dit terug te vinden in karaktereigenschappen, maar tevens in het postuur,

haarkleur, kwaliteit ogen, vingerafdruk, enzovoort. Ook het karakter bepaalt onder meer de intensiteit van een intentie en geeft vorm aan het gedrag bij de inzet van een actie. Want ook dieren binnen de soort reageren niet allemaal exact op dezelfde manier en kiezen individueel voor variabelen in hun gedrag. Dit is de basis voor wat het subject wordt genoemd waarin de intentionaliteit per situatie verzwakt of versterkt wordt, zoals ook waarden variëren en in kracht kunnen toenemen. Deze variabele marge kan verschil uitmaken in de trefzekerheid van een actie, die vooreerst wordt aangestuurd door cognitief vermogen. Het is geen verschil van feitelijkheid naar fictie, maar een kwaliteitsverschil, bijvoorbeeld betere of juist minder goede zintuigen. De impulsen uit het organisme kunnen binnen de soort even sterk zijn, maar de cognitieve verwerking kan per individu afwijken of variëren.

2. Betekenis

Het gaat bij dieren om de waarneming van feiten die vanuit de intentie kenbaar worden. Hoe kunnen dieren weten wat iets is? Hoe kunnen ze weten wat ze kunnen eten, hoe herkennen ze hun partners om te paren en hoe hun gevaren, waaronder hun predators? De betekenis van een predator is gevaar en vluchten, zo snel mogelijk, want het leven hangt ervan af. Uittesten wat zich voordoet betekent een heel kort leven, waarin niets geleerd kan worden, omdat het leven wordt bepaald door juist keuzes. Die juiste keuzes zijn niet willekeurig of bij toeval ontdekt, maar voortkomend uit intenties. Voedsel en de betekenis 'leven' ligt in dat verlengde en wordt cognitief en zintuiglijk verwerkt. Betekenis verschuilt zich voorts in alles wat zintuiglijk begrepen wordt, dus wat te zien, te horen, te ruiken, te proeven of te voelen is als waarneming. In het begrip waarneming (weten wat iets is) zit de betekenis verdisconteerd. Die betekenisinhoud

geldt voor alle dieren in zoverre ze over zintuigen beschikken, waarmee ze het betekenisvolle van het betekenisloze kunnen onderscheiden; eveneens voor de mens is betekenis weten en meestal ook het kunnen zeggen wat iets is of wat iets doet. Betekenisloos is echter een impressie waar wel een zintuiglijke perceptie aan vooraf is gegaan, maar anders dan bij een zintuiglijke waarneming weet de ontvanger niet wat het is en wat het eventueel betekent, wat het doet of kan doen. Met andere woorden, een impressie wordt wel zintuiglijk verwerkt maar leidt niet tot enig begrip, want de betekenis ontbreekt. Men hoort, ziet, proeft of ruikt iets, maar wat men weet niet wat. In tegenstelling tot een waarneming, dan volgt er begrip omdat de betekenis begrip opwekt en bekend is bij de ontvanger van een perceptie. In het woord waarneming zit het woord 'waar' waarmee het feitelijke wordt bedoeld. Die feiten zijn bepalend voor het leven, maar verschillen per diersoort. Nemen we een spitsmuis, een valk, een leeuw en een antilopen dan hebben we vier verschillende fenotypen die zonder uitzondering voedsel, voortplanting en veiligheid in hun betekenisbestand hebben, maar de leeuw en valk hebben minder met veiligheid te maken dan de spitsmuis en de antilopen. Kijken we naar het fenotype van de leeuw dan mist deze de betekenis voor valken en spitsmuizen, het zijn in ieder geval geen prooien, partners, noch predators voor de leeuw en waarschijnlijk alleen impressies. De leeuw zijn betekenis voor voedsel komt overeen bij het waarnemen van antilopen. Vijanden heeft de leeuw eigenlijk niet, maar voor de antilopen zijn leeuwen een groot gevaar. Voor de kleine spitsmuis betekent een leeuw naar we aannemen helemaal niets, het is slechts een impressie bij een confrontatie, maar de spitsmuis heeft vele predators op de grond en in de lucht, waaronder valken. Ook voor de valk is een leeuw niet meer dan een impressie die niet valt binnen de betekenis van voedsel, voortplanting of zelfs veiligheid. Waar het hier om gaat

is, dat er binnen het fenotype een betekeniswereld wordt opgebouwd die in grote lijnen (de drie V's) met andere dieren overeenkomt; maar door het genotype van de soort en de geëigende biotoop van elk ander dier verschilt. Betekenis en de perceptie van een object zitten, wat de mens betreft, gewoonlijk cognitief naadloos als een eenheid aan elkaar in het dagelijks gebruik en die eenheid gaat geheel verloren bij de gerichtheid op onze handelingen. In hoeverre geldt dat ook voor dieren? Voor dieren is dat niet anders, hun betekenissen zijn eveneens evident in zoverre ze kennen en/of herkennen. Ze komen voort uit een tweedeling: eerst is daar het genotype van het dier, waaruit het fenotype is ontstaan en waaruit de betekenis is voortgekomen. Ten tweede is daar de biotoop die de betekenis in de waarneming gestalte geeft bij het vervullen van de intentie waaronder de fenotypische behoeften. Betekenis is het kennis sturingselement dat bepaalt wat iets is en voor dieren net zo werkzaam als bij de mens. Alleen het begrip van het begrijpen wijkt voor de mens van dieren af. Dit komt omdat het onderdeel is van de cognitieve verandering van dier naar mens, daarover later. Betekenis is als het ware verscholen, omdat een betekenis zintuiglijk samenvalt met objecten en situaties en tevens aan woorden verbonden is. Dat betekenisvolle waarnemingen met feiten overeenkomen blijkt uit het voortbestaan van dieren. Zowel het voedsel, de voortplanting als het streven naar veiligheid is het bewijs van het fysische voortbestaan. Het noodzakelijke komt samen om het organisme te behouden. Ondanks dat een waarneming een intermediair is tussen het organisme en de biotoop kunnen we zeggen dat de fysische realiteit in werkelijkheid samenkomt. Het zijn harde feiten, en in zoverre is betekenis een betrouwbaar onderdeel van het cognitieve vermogen. Maar gaat dat ook op voor alles wat betekenis heeft? Waar gaat het mis?